

มาตรการทางเลือกอื่นแทนการจำคุกระยะสั้น: ศึกษากรณีผลการระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19)”

Alternative measures for short-term imprisonment: A case study of 2019 coronavirus pandemic

(COVID- 19)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประภาพรรัตน์ สุขดิษฐ์

Associate professor. Praphanrat Sukdit

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี 2 ถนนราชธานี ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี 34000

Faculty of Law, Ubonratchathani Rajabhat University 2 Ratchathani Road, Nai Muang District, Ubon Ratchathani, Thailand, 34000

E-mail: enzyme_sai@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามาตรการทางเลือกอื่นแทนการจำคุก หลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จากผลการศึกษา พบว่า เรือนจำเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ที่แออัด ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง ซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้ออกมาตรการป้องกันการแพร่ระบาด โดยงดเว้นการเยี่ยมและงดเว้นผู้ต้องขังออกไปทำงานภายนอกเรือนจำ ยกเว้นกรณีผู้ต้องขังต้องไปศาลหรือรักษาอาการเจ็บป่วย ตลอดจนจัดหาอุปกรณ์ป้องกันเชื้อโรคเพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ อย่างไรก็ตาม เรือนจำหรือทัณฑสถานในประเทศไทยมีปริมาณผู้ต้องขังได้ไม่เพียงพอ ดังนั้น การนำมาตรการทางเลือกอื่นแทนการจำคุกสำหรับผู้ต้องขังบางกลุ่ม เช่น ผู้กระทำความผิดเล็กน้อย ผู้กระทำความผิดที่เป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะติดเชื้อไวรัส ผู้ต้องขังระหว่างคดียังไม่เสร็จเด็ดขาด โดยใช้วิธีต่างๆ เช่น การคุมตัวที่บ้าน การพักโทษ การปล่อยตัวชั่วคราว ถือเป็นทางเลือกที่ช่วยลดปัญหาความแออัดในเรือนจำ สำหรับข้อเสนอแนะนโยบายที่ประเทศไทยควรนำมาใช้ภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 คือ เรือนจำควรสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร เช่น การอนุญาตให้ผู้ต้องขังติดต่อครอบครัวผ่านทางโทรศัพท์โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสัปดาห์ละ 1 ครั้ง การรายงานตัวและพิจารณาคดีทางวิดีโอคอล การประชุมทางไกล การกักตัวที่บ้าน โดยใช้กำไลอิเล็กทรอนิกส์ โดยที่รัฐบาลจะต้องสนับสนุนงบประมาณ และกรมราชทัณฑ์จะต้องมีนโยบายเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขังโดยจะต้องมีการคัดกรองโรคเบื้องต้น การให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคติดเชื้อต่าง ๆ การปฏิบัติตัว ในภาษาที่เข้าใจได้ง่าย และต้องร่วมมือวางแผนกับกระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรคอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: มาตรการทางเลือกอื่น, การจำคุก, กระบวนการยุติธรรม, โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

Abstract

This academic research aims to study alternative measures instead of incarceration following the outbreak of the COVID-19 pandemic. It found that the correctional institution is a risk area for COVID-19 pandemic due to overcrowded area. It affects living conditions and human rights of inmates. The Department of Correction launches preventive policy regarding pandemic disease by prohibiting visiting of inmates or leaving prisons for temporal employment until medical protection equipment is provided. However, prisons or correction institutions in Thailand are insufficient in capacity, so alternative measures to imprisonment should be available for some groups of inmates, such as minor offenders, offenders who are at risk of contracting the virus, inmates whose cases have not been completed. The alternative measures can include home detention, parole, and temporary release. This would reduce the problem of congestion in prisons. It is suggested that the Department of Correction shall support the use of technology for communication. For instance, inmates should be allowed to call family once a week without payment. Reporting oneself and trial can be

done via video calling application and conferencing. Detention at home with electronic monitoring can be used. The government must provide budget and the Department of Correction must have a policy to prepare for the release of inmates after health screening, providing essential information and knowledge about virus infectious disease with clear explanation. There must be a close cooperation with the Ministry of Health and the Department of Disease Control.

Keywords: Alternative Measure, Incarceration, Justice Process, COVID-19

1. บทนำ

ในช่วงปลายปีคริสต์ศักราช 2019 ประเทศต่างๆ ประสบกับวิกฤตการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งเป็นโรคติดต่อที่แพร่ระบาดไปทั่วโลกทั้งประเทศไทย และจำนวนผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในหลายประเทศยังคงมีต่อเนื่องและอาจยังไม่สามารถควบคุมได้ และหากเกิดกรณีมีผู้แพร่เชื้อแบบ super spreader หรือปกปิดข้อมูลการเดินทางต่างประเทศ ไม่แยกตัวออกจากผู้อื่น (Self-quarantine) เป็นเวลา 14 วัน ย่อมทำให้การป้องกันและการควบคุมการแพร่ระบาดทำได้ยาก ซึ่งเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2563 ผู้อำนวยการองค์การอนามัยโลกได้แถลงให้สถานะปัจจุบันของโรคโควิด 19 เป็นภาวะการระบาดใหญ่ทั่วโลก¹ หรือเรียกว่า pandemic สำหรับสถานการณ์ในประเทศไทย กระทรวงสาธารณสุขประกาศ “โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019” หรือ “โรคโควิด-19” เป็นโรคติดต่ออันตรายตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ.2558 โดยให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2563 เพื่อประโยชน์ในการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรคติดต่ออันตราย ซึ่งการแพร่ระบาดมิได้เพียงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านสาธารณสุขและต่อชีวิตผู้ป่วยเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการดำเนินชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เช่น ธุรกิจสายการบิน ร้านอาหาร ห้างสรรพสินค้า โรงเรียน สถาบันกวดวิชา สถานที่ออกกำลังกาย ร้านนวดแผนไทย โรงภาพยนตร์ ซึ่งตลอดช่วงระยะที่ผ่านมา ทั่วโลกต่างใช้มาตรการที่แตกต่าง หลากหลาย และนำไปปรับใช้ในหลายพื้นที่เพื่อป้องกันและควบคุมจนกว่าจะมีการผลิตวัคซีนได้สำเร็จ และหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรค คือ หน่วยงานราชทัณฑ์ ซึ่งหลายประเทศ ผู้ต้องขังอยู่ในภาวะล้นเรือนจำ ส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงเพราะต้องอยู่อย่างแออัด และใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ และโดยส่วนมากผู้ต้องขังมักมีปัญหาด้านสุขภาพก่อนเข้ามาอยู่ในเรือนจำ โดยเฉพาะปัญหาหยาเสฟติด แอลกอฮอล์ หรือโรคติดเชื้อต่างๆ รวมทั้งปัญหาความขัดแย้งในเรือนจำ ด้วยเหตุผลต่างๆ นี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการคิดใหม่ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนมาตรการลงโทษด้วยวิธีอื่นแทนการจำคุก โดยที่กรมราชทัณฑ์จะมีมาตรการป้องกันหรือแนวทางป้องกันภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่จะเกิดขึ้นได้อย่างไรบ้าง

สำหรับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้ลุกลามไปยังทั่วโลก ทำให้บางประเทศใช้มาตรการปิดประเทศ (lockdown) งดการรวมตัวของกลุ่มคนจำนวนมาก และเว้นระยะห่างทางสังคม (social distancing) เพื่อลดความเสี่ยงต่อการติดเชื้อ ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลายด้านด้วยกัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง สุขภาพประชาชน ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ หลายประเทศออกมาตรการคัดกรองและห้ามเดินทางเข้า-ออกประเทศอย่างเข้มงวด สายการบินหลายแห่งระงับเที่ยวบิน และยกเลิกเส้นทางการบินบางส่วน โดยเฉพาะเส้นทางการบินจากประเทศจีนและพื้นที่เสี่ยง เช่น สายการบินสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ประกาศยกเลิกเที่ยวบินสำหรับผู้โดยสารทั้งหมด ยกเว้นเที่ยวบินฉุกเฉินเพื่อการอพยพ เป็นเวลา 2 สัปดาห์ โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 25 มีนาคม 2563 เป็นต้นไป สำหรับประเทศไทย สำนักงานการบินพลเรือนแห่งประเทศไทยได้หารือร่วมกับสายการบินที่จดทะเบียนในไทย มีมติเห็นชอบให้สายการบินสัญชาติไทยจำนวน 9 สายการบิน หยุดการบินในเส้นทางต่างๆ ตามประกาศพระราชกำหนดกำหนดฉุกเฉิน เช่น สายการบินไทยประกาศยกเลิกเที่ยวบินเกือบทั้งหมดในภูมิภาคยุโรป ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2563 - 31 พฤษภาคม 2563 สายการบินไทยแอร์เอเชีย ได้ประกาศหยุดบินเส้นทางระหว่างประเทศชั่วคราว ตั้งแต่วันที่ 22 มีนาคม - 25 เมษายน 2563 สายการบิน

¹ World Health Organization Thailand, “โรคไวรัสติดเชื้อโคโรนา 2019 (โควิด 19) รายงานสถานการณ์โดยองค์การอนามัยโลก (WHO) ประเทศไทย – 12 มี.ค. 2563,” World Health Organization Thailand, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563, https://www.who.int/docs/default-source/searo/thailand/2020-03-12-tha-sitrep-19-covid19-pb-th.pdf?sfvrsn=1e179bd4_2.

ไทยเวียดเจ็ท (Vietjet Air) ระหว่างประเทศ หยุดบินทุกเส้นทาง จีน หยุดบิน มกราคม- สิงหาคม 2563 ได้หวั่นและเวียดนาม หยุดบิน มีนาคม-สิงหาคม 2563 เป็นต้น และเมื่อสายการบินหยุดเส้นทางการบิน ทำให้ส่งผลกระทบต่อบริษัททัวร์ เอเจนซีรับจองตั๋ว-ที่พัก เพราะลูกค้าขอเลื่อน หรือยกเลิกการเดินทาง และที่พัก ทำให้ประสบปัญหาเรื่องการคืนเงินแก่ลูกค้าจนอาจถึงขั้นฟ้องร้องกันได้

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เมื่อมีการแพร่ระบาดไปทั่วโลกย่อมนำมาซึ่งการใช้มาตรการป้องกันที่เข้มงวดเพื่อคุ้มครองความมั่นคงปลอดภัยให้แก่ประชาชนและการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ ดังกรณี ประเทศจีนและประเทศสหรัฐอเมริกา โดยที่ประเทศจีนกล่าวหาว่าประเทศสหรัฐอเมริกาสร้างความตื่นตระหนกไปทั่วโลก โดยเป็นประเด็นที่สหรัฐอเมริกาใช้มาตรการสั่งอพยพนักการทูตและชาวอเมริกันออกจากเมืองอู่ฮั่น ประเทศจีน เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2563 และมีคำสั่งห้ามชาวต่างชาติที่เคยไปประเทศจีน 2 สัปดาห์ที่ผ่านมาเข้าประเทศสหรัฐอเมริกา ก่อนที่องค์การอนามัยโลก (WHO) ประกาศภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุขระดับโลก เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2563 จนทำให้หลายประเทศเริ่มตระหนกและนำพลเมืองของประเทศตนออกจากเมืองอู่ฮั่นบ้าง โดยมีรัฐบาลหลายประเทศที่ใช้มาตรการเฝ้าระวังเดียวกันกับประเทศสหรัฐอเมริกาที่ห้ามคนจีนจากเมืองอู่ฮั่นเข้าประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ ได้หวั่น ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าอาจเป็นการซ้ำเติมรอยร้าวในประเด็นสงครามการค้าของทั้งสองประเทศ หรือประเทศเวียดนามปฏิเสธที่จะอนุญาตให้เรือสำราญไคอาวิต้า (AIDAVita) ของประเทศเยอรมนี เข้าจอดเทียบท่าเพื่อให้นักขึ้นฝั่ง เนื่องจากความวิตกกังวลเกี่ยวกับการติดเชื้อไวรัสโคโรนา²

ด้านการเมืองการปกครอง กล่าวคือ ตัวเลขจำนวนผู้ติดเชื้อและเสียชีวิต จะถูกเชื่อมโยงไปถึงประสิทธิภาพในการจัดการแก้ปัญหาการแพร่ระบาด และระบบสาธารณสุขของประเทศ ถ้าหากการรับมือไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ อาจทำให้ประเทศนั้นเสื่อมเสียชื่อเสียงและถูกลดความเชื่อมั่นได้

ด้านสุขภาพประชาชน กล่าวคือ การแพร่ระบาดนี้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนทั่วโลก มีประชาชนเจ็บป่วยและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก และบุคลากรทางการแพทย์ต้องทำงานหนักมากขึ้น

2. สถานการณ์การแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของผู้ต้องขังในเรือนจำและการรับมือของเรือนจำทั่วโลก

สถานการณ์การแพร่ระบาดและการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในเรือนจำหลายประเทศได้เกิดขึ้น มีรายงานการเสียชีวิตของผู้ต้องขังชาย อายุ 84 ปี ในเรือนจำ HMP Littlehey ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดทางเพศได้เสียชีวิตเป็นรายแรก เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2563³ ประเทศสเปน เป็นผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ Estremera (Estremera prison) อายุ 78 ปี ชาวละตินอเมริกา ได้เสียชีวิตเป็นรายแรกหลังจากส่งเข้ารับกักตัวที่โรงพยาบาลในกรุงแมดริด (Madrid) เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2563 นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ 38 รายที่ได้ผลทดสอบเป็นบวกของโรคโควิด-19 ด้วย⁴ ในประเทศไทย มีรายงานพบผู้ต้องขังติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวน 2 ราย (ข้อมูลวันที่ 30 มีนาคม 2563) โดยรายแรกได้รับการยืนยันเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2563 เป็นผู้ต้องขังชายที่ถูกจับกุมในข้อหาเสพยาเสพติดและถูกควบคุมตัวไว้ที่สถานทีรการตรวจพิสูจน์ และนำตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2563 รายที่ 2 ได้รับการยืนยันว่าเป็นผู้ติดเชื้อ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2563 โดยเป็นผู้ต้องขังชาย อายุ 60 ปี เป็นผู้ต้องขังในคดียาเสพติด อัตราโทษ 6 ปี รับโทษมาตั้งแต่ปี 2559 ป่วยเป็นมะเร็งในช่องปาก ซึ่งคาดว่าน่าจะติดเชื้อมาจากภายนอกเนื่องจากผู้ต้องขังรายนี้มีต้องเดินทางออกจากเรือนจำไปรักษาพยาบาลภายนอกเป็นระยะๆ⁵ จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ภายในเรือนจำ จึงทำให้ผู้ต้องขังเกิดความเครียดจากสภาพความแออัดในเรือนจำประกอบกับระบบสาธารณสุขที่ไม่เพียงพอ จนนำไปสู่การจลาจลของผู้ต้องขัง ทำให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ ในหลายประเทศ ดังเช่น

² ผู้จัดการออนไลน์, “เวียดนามปิดรับเรือสำราญ 2 ลำเทียบท่าหวั่นมีผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาบนเรือ,” ผู้จัดการออนไลน์, สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2563, <https://sondhitalk.com/2020/02/15/1783>

³ The Guardian, “Man, 84, becomes first UK prisoner to die with coronavirus,” The Guardian, accessed March 31, 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/26/first-prisoner-in-uk-dies-from-coronavirus>.

⁴ Prison Insider, “Spain: first coronavirus death in Madrid prison in and 38 correctional officers test positive for coronavirus,” Prison Insider, accessed March 31, 2020, <https://www.prison-insider.com/en/espagne-first-coronavirus-death-in-madrid-prison-in-and-38-correctional-officers-test-positive-for-coronavirus>.

⁵ บีบีซีนิวส์, “ไวรัสโคโรนา: อธิบดีกรมราชทัณฑ์มั่นใจเรือนจำทั่วประเทศจะปลอดภัยจากโควิด-19,” บีบีซีนิวส์, สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2563, <https://www.bbc.com/thai/thailand-52094371>.

ประเทศโคลอมเบีย เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2563 เหตุเกิดขึ้นที่เรือนจำในกรุงโบโกตา มีการจุดไฟเผาสิ่งของ และนักโทษหลายรายพยายามทุบทำลายข้าวของเพื่อหาทางหลบหนี ทำให้นักโทษเสียชีวิต 23 ราย และบาดเจ็บอีก 83 ราย รวมถึงเจ้าหน้าที่เรือนจำ 2 รายที่มีอาการสาหัส⁶

ประเทศไทย เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2563 ผู้ต้องขังกว่า 100 ราย ได้ก่อเหตุจลาจลในเรือนจำจังหวัดบุรีรัมย์ โดยสันนิษฐานว่าเกิดจากภาวะเครียด ประกอบกับกฎระเบียบที่เข้มงวด ห้ามญาติเยี่ยมผู้ต้องขังและมีคนปล่อยข่าวเกี่ยวกับการติดเชื้อโควิด-19 แม้ยังไม่ปรากฏการติดเชื้อในเรือนจำดังกล่าวก็ตาม

ประเทศเปรู เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2563 นักโทษในเรือนจำ “มิกุเอล คาสโตร คาสโตร” ในเมืองซาน ฮวน เดอ ลูร์กันโซ ของเปรู ก่อเหตุจลาจลยึดเชื้อ และเผาเรือนจำ ปะทะกับเจ้าหน้าที่ มีนักโทษเสียชีวิต 9 ศพ โดยนักโทษตะโกนแสดงความไม่พอใจการกระทำของเจ้าหน้าที่ที่ใช้ความรุนแรงเกินกว่าเหตุ สาเหตุการประท้วงมาจากการที่นักโทษไม่มั่นใจในความปลอดภัยของตัวเอง เนื่องจากก่อนหน้านี้มีนักโทษในเรือนจำอย่างน้อย 13 ราย เสียชีวิตด้วยโรคโควิด-19 และยังพบผู้ติดเชื้อในเรือนจำ ทั้งนักโทษและเจ้าหน้าที่ รวมกว่า 1,400 ราย⁷

ประเทศเวเนซุเอลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2563 ที่เรือนจำ ลอส ยานอส เมืองกัวนาเร รัฐบารินัส ทางตะวันตกของประเทศเวเนซุเอลา ได้เกิดเหตุการณ์จลาจล สาเหตุมาจากนักโทษเกิดความไม่พอใจกฎหมายใหม่ของเรือนจำ ที่ห้ามญาตินำอาหาร น้ำและยารักษาโรคเข้าไปให้นักโทษตามปกติ โดยกฎหมายใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 16 มีนาคม 2563 ตามมาตรการป้องกันการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้นักโทษเกิดความอดอยากและขาดแคลน เนื่องจากอาหารที่ได้รับจากเรือนจำไม่เพียงพอ โดยนักโทษพยายามจะแหกคุกหนี ทั้งยังผู้อำนวยการเรือนจำบาดเจ็บด้วย⁸

จากตัวอย่างข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าสาเหตุหลักมาจากสภาพความเป็นอยู่ที่แออัดภายในเรือนจำ ระบบสาธารณสุขภายในเรือนจำที่ไม่เพียงพอ ความกังวลของผู้ต้องขังต่อการระบาดของโรค และการที่รัฐบาลหลายประเทศประกาศมาตรการควบคุมการเดินทาง งดเยี่ยมผู้ต้องขัง งดการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เสี่ยงต่อการแพร่เชื้อทำให้ผู้ต้องขังเกิดความเครียด ไม่พอใจและเกิดความหวาดกลัว อย่างไรก็ตาม หลายประเทศสามารถหลีกเลี่ยงการจลาจลในเรือนจำได้ โดยใช้มาตรการผ่อนผันหลายประการ เช่น ประเทศอิหร่าน ประกาศ “ปล่อยตัว” และ “ปล่อยตัวชั่วคราว” แก่นักโทษราว 85,000 คนนับตั้งแต่วันที่ 3 มีนาคม 2563 เป็นต้นมา เพื่อลดความแออัดในเรือนจำ⁹ ประเทศอัฟกานิสถาน ปล่อยตัวนักโทษอีก 10,000 ราย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2563 โดยผู้ได้รับการปล่อยตัวส่วนใหญ่ คือนักโทษหญิง ผู้ที่มีอายุเกิน 55 ปี และผู้มีปัญหาสุขภาพเรื้อรัง แต่ต้องเป็นผู้ถูกลงโทษในคดีไม่ร้ายแรง รวมถึงผู้ที่มิกำหนดจะได้รับการปล่อยตัวในไม่ช้า ประเทศสหรัฐอเมริกา ใช้เกณฑ์ในการพิจารณาปล่อยตัวนักโทษที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป รวมถึงผู้ที่ไม่ได้ถูกลงโทษในคดีใช้ความรุนแรงอุกฉกรรจ์หรือคดีทางเพศ และบางรายใช้วิธีกักบริเวณในบ้านพักและสวมกำไลอิเล็กทรอนิกส์เพื่อติดตามตัว¹⁰ ประเทศอังกฤษ ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว สำหรับผู้ต้องขังที่มีอัตราโทษต่ำหรือกระทำความผิดลหุโทษที่ได้รับการปล่อยตัวจะต้องสวมอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวไว้ และจะถูกภาคทัณฑ์ไว้ตลอดระยะเวลาที่ถูกปล่อยโดยจะถูกตามตัวให้กลับมาทันทีเมื่อมีเหตุที่น่าสงสัยว่าจะหลบหนี¹¹

⁶ วอยซ์ออนไลน์, “จลาจลในเรือนจำ” ปรากฏการณ์ร่วมทั่วโลกช่วง ‘โควิด-19’ เป็นเพราะอะไร?, วอยซ์ออนไลน์, สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2563, <http://www.voicetv.co.th/read/ylnpwc0dd>.

⁷ ไทยรัฐออนไลน์, “พิษโควิดทำนักโทษเรือนจำเปรูลุกฮือก่อจลาจล ตาย 9 ศพ,” ไทยรัฐออนไลน์, สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2563, <https://www.thairath.co.th/news/foreign/1832803>.

⁸ แนวหน้า, “เกิดจลาจลในคุกเวเนซุเอลา นักโทษตายเกือบร้อย,” แนวหน้า, สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2563, <https://www.naewna.com/inter/490461>.

⁹ วอยซ์ออนไลน์, “จลาจลในเรือนจำ” ปรากฏการณ์ร่วมทั่วโลกช่วง ‘โควิด-19’ เป็นเพราะอะไร?, วอยซ์ออนไลน์, สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2563, <http://www.voicetv.co.th/read/ylnpwc0dd>.

¹⁰ วอยซ์ออนไลน์, “จลาจลในเรือนจำ” ปรากฏการณ์ร่วมทั่วโลกช่วง ‘โควิด-19’ เป็นเพราะอะไร?, วอยซ์ออนไลน์, สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2563, <http://www.voicetv.co.th/read/ylnpwc0dd>.

¹¹ iLaw, “อังกฤษและเวลส์ปล่อยนักโทษกว่า 4,000 คน หนีโควิด,” iLaw, สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2563, <https://ilaw.or.th/node/5596>.

จะเห็นได้ว่ามาตรการลดความเสี่ยงและการรับมือของเรือนจำทั่วโลกนั้นมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน คือ ลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำโดยใช้มาตรการทางเลือกอื่นแทนการจำคุก และเป็นผู้ต้องขังในคดีความผิดที่ไม่ร้ายแรงซึ่งใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ควบคุมตัว การใช้เทคโนโลยีติดต่อสื่อสาร เพื่อลดผลกระทบจากการติดเชื้อผู้ต้องขังภายในเรือนจำ สำหรับประเทศไทย ผู้ต้องขังมีจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาหนักโหล่นเรือนจำ ซึ่งเป็นปัญหาที่แก้ยากและเป็นอุปสรรคต่อการบริหารและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพ¹² และจากการที่กรมราชทัณฑ์รายงานสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในเรือนจำ ประจำวันที่ 20 เมษายน 2563 พบว่ามีผู้ต้องขังที่ติดเชื้อโควิด-19 ในประเทศไทยแล้ว 2 ราย และเจ้าหน้าที่ติดเชื้อ 3 ราย¹³ จะเห็นได้ว่า เมื่อพบผู้ติดเชื้อในเรือนจำแล้ว การหลีกเลี่ยงหรือการเว้นระยะห่างจากผู้ต้องขังอื่นในสถานที่แออัดจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการใช้มาตรการทางเลือกอื่นแทนการจำคุกระยะสั้น การเพิ่มมาตรการเฝ้าระวัง รวมถึงมาตรการการคัดกรองผู้ต้องขังเข้าใหม่ จึงเป็นเรื่องสำคัญและต้องเป็นนโยบายที่กรมราชทัณฑ์ต้องร่วมมือกับกระทรวงสาธารณสุข

3. การใช้มาตรการทางเลือกอื่นแทนการจำคุกระยะสั้น

ตามประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย มีโทษทางอาญาด้วยกัน 5 ประเภท คือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน ซึ่งในประเทศไทยไม่เคยมีการประหารนักโทษนานถึง 9 ปี ทำให้โทษจำคุก จึงเป็นที่นิยมใช้กันมาก เพราะศาลมีอำนาจเปลี่ยนโทษกักขังเป็นโทษจำคุกได้หากภายหลังผู้กระทำความผิดบางประเภท เช่น ความผิดร้ายแรงและเป็นอันตรายต่อสังคม เรือนจำไม่พอผู้ต้องขัง หากพิจารณาว่าโทษจำคุกเหมาะสมสำหรับความผิดบางประเภท เช่น ความผิดร้ายแรงและเป็นอันตรายต่อสังคม แต่ถ้าความผิดที่มีโทษจำคุกแต่ต้องไปจำคุกระยะสั้น เช่น การไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ ย่อมทำให้เกิดผลกระทบที่ตามมาคือรัฐจะต้องเป็นภาระเลี้ยงดูแก่ผู้กระทำความผิด และเมื่อผลเสียแก่ผู้กระทำความผิดโดยไม่สมควร และถ้าใช้โทษจำคุกมากเกินไป ก็จะส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง การควบคุมดูแล การแก้ไขพฤติกรรม การศึกษาชีวิตผู้ต้องขัง ทำให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การใช้มาตรการทางเลือกอื่นแทนการจำคุกระยะสั้นเป็นแนวคิดของทัณฑวิทยาเกี่ยวกับมาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่ปรับปรุงจากแนวคิดเดิม คือ การแก้แค้นให้เช็ดหลาย เปลี่ยนเป็น การอบรมแก้ไขให้กลับตัวเป็นคนดี¹⁵ ซึ่งประเทศไทยได้นำมาตรการอื่นๆ มาใช้แทนการจำคุกหลายมาตรการด้วยกัน เช่น การคุมประพฤติ การพักการลงโทษ การนิรโทษกรรม การอภัยโทษ ซึ่งประโยชน์ของการใช้มาตรการแทนการลงโทษนั้น คือ ให้ออกาสผู้กระทำความผิดที่มีดีมีสันดานเป็นอาชญากรได้กลับตัวเป็นคนดี ไม่ถูกตีตราจากสังคมว่าเป็นคนคุก ลดปัญหาหนักโหล่นเรือนจำ และช่วยประหยัดงบประมาณในการเลี้ยงดูผู้ต้องขัง แต่อย่างไรก็ตาม การใช้มาตรการทางเลือกอื่นยังมีอุปสรรคคือ การยอมรับจากประชาชนและเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากประชาชนจำนวนไม่น้อยยังมีความคิดว่าผู้กระทำความผิดควรได้รับการลงโทษให้สาสมกับการกระทำความผิด¹⁶ และยังไม่แน่ใจหรือไม่ค่อยเชื่อว่าผู้กระทำความผิดจะกลับตัวเป็นคนดีได้ถ้าไม่ถูกลงโทษให้เกิดความสำนึกผิด

เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2563 สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) ได้เผยแพร่ “รายงานสถานการณ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในเรือนจำ” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า หลายประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย กำลังเผชิญกับสถานการณ์ “นักโทษล้นเรือนจำ” ยิ่งในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่อย่างโควิด-19 นี้ ยิ่งเพิ่มความเสี่ยงการติดเชื้อและการแพร่ระบาดในเรือนจำ¹⁷ ส่งผลกระทบต่อทั้งผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ ทำให้หลายประเทศได้ปล่อยผู้ต้องขัง

¹² อัจฉริยา ชูตินันท์, *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2557), 185.

¹³ กระทรวงยุติธรรม, “ราชทัณฑ์รายงานสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในเรือนจำ "ประจำวันที่ 20 เมษายน 2563," กระทรวงยุติธรรม, สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2563, <https://www.moj.go.th/view/43275>

¹⁴ บีบีซีนิวส์, “ไวรัสโคโรนา: อธิบดีกรมราชทัณฑ์มั่นใจเรือนจำทั่วประเทศจะปลอดภัยจากโควิด-19,” บีบีซีนิวส์, สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2563, <https://www.bbc.com/thai/thailand-52094371>.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 220.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 243.

¹⁷ สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, “รายงานสถานการณ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในเรือนจำ,” สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, สืบค้นเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2563, <https://knowledge.tijthailand.org/publication>.

ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดนี้ เช่น ประเทศอังกฤษ ผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว โดยรัฐบาลได้ใช้มาตรการชั่วคราว ลดกิจกรรมการพิจารณาคดีเพื่อป้องกันการแพร่ระบาด¹⁸ สำหรับปัจจุบันประเทศไทยมีเรือนจำและทัณฑสถานจำนวน 143 แห่ง สามารถรับรองผู้ต้องขังได้ 254,302 คน แต่จำนวนผู้ต้องขังทั้งหมดทั่วประเทศมีจำนวน 375,148 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2563)¹⁹ สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TUJ) ได้เสนอให้ใช้มาตรการอื่นแทนการจำคุกระยะสั้นสำหรับผู้กระทำผิดไม่รุนแรง โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง เช่น ผู้สูงอายุ หญิงตั้งครรภ์ ผู้กระทำผิดคดีเล็กน้อย หรือกลุ่มผู้ต้องขังที่รอการพิจารณาคดี กลุ่มผู้ต้องขังที่รอการกำหนดโทษ โดยใช้วิธีการอื่น เช่น การเรียกค่าปรับ การบริการสังคม การควบคุมตัวที่บ้านและการใช้กำไลอิเล็กทรอนิกส์ (electronic monitoring)²⁰ ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยกับการใช้มาตรการอื่นแทนการจำคุกระยะสั้น เพื่อแก้ปัญหาคุกโทษล้นคุก โดยอภิปรายดังนี้

1. วิถีใหม่การลงโทษ (New Normal) สำหรับการลดความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ ภายหลังการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 มี 2 แนวทาง แนวทางแรก คือ การสร้างเรือนจำเพิ่มขึ้น²¹ การขยายพื้นที่นอน ห้องขังเดี่ยวในเรือนจำ เพื่อลดการติดต่อสัมผัสกันในเรือนจำ ซึ่งจำเป็นต้องใช้งบประมาณในการก่อสร้างจำนวนมากและการเลี้ยงดูผู้ต้องขังมากขึ้น และสำหรับแนวทางที่ 2 คือ ลดจำนวนผู้ต้องขังไม่ให้เข้าสู่เรือนจำ โดยการใช้ทางเลือกอื่นแทนการจำคุก ซึ่งองค์การสหประชาชาติส่งเสริมและแนะนำให้เลือกใช้วิธีการทางเลือกนี้²² ผู้เขียนเห็นว่า เมื่อลดการใช้โทษจำคุกระยะสั้นลงนั้น จะต้องเป็นประเภทความผิดที่ไม่ร้ายแรง บุคคลที่ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ ผู้ต้องขังที่รอการพิจารณาคดี และผู้ต้องหาที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิด หากพิจารณาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง “ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาซึ่งที่สุดว่าบุคคลใดกระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” ซึ่งตามหลักการ ข้อสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocent) เป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญานอกจากจะมีพยานพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด ผู้เขียนมีความเห็นว่าการที่กระบวนการยุติธรรมไทยที่นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีไขนักรักษาเด็ดขาดไปคุมขัง ทำให้ถูกจำกัดเสรีภาพเพราะได้รับการปฏิบัติแบบนักโทษ ซึ่งสถานะของผู้ต้องหาหรือจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่

สำหรับการปล่อยตัวชั่วคราว ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 110 บัญญัติว่า

“ในคดีมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินห้าปีขึ้นไป ผู้ที่ถูกปล่อยชั่วคราวต้องมีประกันและจะมีหลักประกันด้วยหรือไม่ก็ได้

ในคดีอย่างอื่นจะปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกันเลย หรือมีประกัน หรือมีประกันและหลักประกันด้วยก็ได้

การเรียกประกันหรือหลักประกันตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสองจะเรียกจนเกินควรแก่กรณีมิได้ และต้องคำนึงถึงเงื่อนไขและมาตรการป้องกันต่าง ๆ ที่ได้ใช้กับผู้ถูกปล่อยชั่วคราวประกอบด้วย ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง หรือข้อบังคับของประธานศาลฎีกา แล้วแต่กรณี”

ซึ่งเมื่อพิจารณาตามมาตรานี้ จะเห็นว่าไม่มีเรื่องจำนวนเงินในการประกันตัว จึงต้องดูตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราว ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 ข้อที่ 3 ที่แก้ไขเพิ่มว่า “ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคนยากจน ศาลจะใช้ดุลพินิจเรียกหลักประกันต่ำกว่าตามที่กำหนดไว้ใน (2) และ (3) ก็ได้ โดยให้ระบุเหตุดังกล่าวไว้ในคำสั่งด้วย” ซึ่งในความเป็นจริง หากมีคนสองประเภทที่มีฐานะแตกต่างกัน คือ

¹⁸ Centre for Crime and Justice Studies, “Covid-19 and European prison population changes,” Centre for Crime and Justice Studies, accessed May 20, 2020, <https://www.crimeandjustice.org.uk/news/2020-05-01/covid-19-and-european-prison-population-changes>.

¹⁹ กรมราชทัณฑ์, “รายงานสถิติผู้ต้องขังทัณฑ์ทั่วประเทศ,” กรมราชทัณฑ์, สืบค้นเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2563, http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_result.php?date=2020-05-01&report=.

²⁰ สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, “รายงานสถานการณ์และข้อเสนอแนะข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในเรือนจำ,” สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, สืบค้นเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2563, <https://knowledge.tijthailand.org/publication>.

²¹ จุฬารัตน์ เอื้ออำนาจ, *ระบบยุติธรรมและยุติธรรมทางเลือก: แนวการวิเคราะห์เชิงสังคมศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), 165.

²² เรื่องเดียวกัน.

คนจนและคนรวยที่ทำความผิดในลักษณะเดียวกัน ซึ่งคนรวยสามารถใช้เงินประกันตัวแล้วออกมาสู้คดีได้ แต่ในทางกลับกันคนจนไม่มีเงินประกันตัว จึงต้องถูกคุมขังก่อนศาลพิพากษา แม้ภายหลังศาลพิพากษาว่าไม่เป็นความผิด และชดเชยเยียวยาแต่ก็สูญเสียอิสรภาพไปแล้วในช่วงระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีประเภทบุคคลที่ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ จึงต้องถูกกักขังแทนค่าปรับ ซึ่งได้มีนักวิชาการ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปริณญา เทวานฤมิตรกุล ให้ความเห็นผ่านการประชุม ROLD Virtual Forum Series: Living with Covid-19 “รายงาน Global Prison Trends 2020 และวิถีใหม่การลงโทษทางอาญาในกระแสโควิด-19” เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2563 ว่า บุคคลที่ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ ไม่สมควรที่จะติดคุกเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29 “ผู้ใดต้องโทษปรับและไม่ชำระค่าปรับภายในสามสิบวัน นับแต่วันศาลพิพากษา ผู้นั้นจะต้องถูกยึดทรัพย์สินหรืออายัดสิทธิเรียกร้องในทรัพย์สินเพื่อใช้ค่าปรับหรือมิฉะนั้นจะต้องถูกกักขังแทนค่าปรับ” ถือเป็นปัญหาของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29 ซึ่งอธิบายได้ว่าตามบทบัญญัตินี้ ถ้าบุคคลที่ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ จะต้องติดคุก หากมีบุคคลสองประเภท กระทำความผิดแบบเดียวกัน ศาลพิพากษาปรับเท่ากัน คือ หากบุคคลแรกมีเงินจ่ายค่าปรับ ถือเป็นคดีอาญาเล็กน้อย แต่ขณะที่บุคคลอีกประเภทที่ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับจึงต้องติดคุกแทนการจ่ายค่าปรับ และแม้จะมีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2559 มาตรา 30/1 “ในกรณีที่ศาลพิพากษาปรับ ผู้ต้องโทษปรับซึ่งมิใช่ในดีบุคคลและไม่มีเงินชำระค่าปรับอาจยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นที่พิพากษาคดีเพื่อขอทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ หรือถ้าความปรากฏแก่ศาลในขณะพิพากษาคดีว่าผู้ต้องโทษปรับรายใดอยู่ในเกณฑ์ที่จะทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ตามมาตรานี้ได้ และถ้าผู้ต้องโทษปรับยินยอม ศาลจะมีคำสั่งให้ผู้นั้นทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับก็ได้” แต่ในทางปฏิบัติยังมีคนติดคุกอยู่ ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปริณญา เทวานฤมิตรกุล ได้เสนอว่าหากบุคคลประเภทที่ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ ควรให้บริการสังคมเพื่อลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำ ซึ่งผู้เขียนเห็นพ้องด้วย เพราะเป็นการช่วยลดปัญหาโทษล้นเรือนจำ เป็นผลดีแก่ประวัติและอนาคตของผู้กระทำผิด ไม่ได้ถูกตีตราว่าเป็นคนคุกจากสังคมและผู้กระทำผิดไม่ต้องไปคลุกคลีกับผู้ต้องขังอื่นที่มีสันดานเป็นอาชญากรในเรือนจำ นอกจากนี้ยังช่วยลดค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการเลี้ยงดูผู้ต้องขังจำนวนมาก ซึ่งมีหลายประเทศได้พยายามปฏิรูปโดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม รวมถึงประเทศไทยด้วย โดยคำนึงถึงเป้าหมายสูงสุดคือลดการกระทำผิดซ้ำ และเลือกมาตรการทางเลือกที่เหมาะสมกับอาชญากรรมต่างๆ ซึ่งจะต้องทำควบคู่กับการคุมประพฤติด้วย ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่าจากแนวทางแรก เกี่ยวกับงบประมาณที่จะสร้างเรือนจำเพิ่มขึ้นสามารถที่จะนำมาลงทุนกับระบบคุมประพฤติและจัดหาอุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ ที่ทันสมัย ซึ่งจะเห็นผลดีกว่า นอกจากนี้ การกักขังแทนโทษจำคุก จะใช้กับคดีที่ศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกิน 3 เดือน ถือเป็นโทษจำคุกระยะสั้น ปัญหาก็คือ การกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29 หากจำเลยไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดของสถานที่กักขัง ศาลจะเปลี่ยนการกักขังแทนค่าปรับให้เป็นโทษจำคุกตาม มาตรา 27 ได้หรือไม่ ซึ่งได้มีคำพิพากษากฎีกาที่ 403/2517 วินิจฉัยว่า ผู้ต้องถูกกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29 ในระหว่างรับโทษกักขังอยู่ได้ทำผิดข้อกำหนดตามมาตรา 27 ศาลอาจเปลี่ยนโทษกักขังเป็นโทษจำคุกได้ ผู้เขียนเห็นแย้งว่า แม้จะมีคำพิพากษาศาลฎีกาวินิจฉัยไว้เช่นนั้น แต่การกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 29 เป็นวิธีการบังคับค่าปรับจากโทษปรับตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 28 คือ ต้องกักขังในสถานที่ที่จัดไว้สำหรับการกักขังแทนค่าปรับ คือ สถานีตำรวจ จะเปลี่ยนการกักขังแทนค่าปรับเป็นโทษจำคุกไม่ได้ นอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นว่าการใช้โทษจำคุกเหมาะสำหรับผู้กระทำผิดคดีอุกฉกรรจ์เป็นภัยต่อสังคม หรือผู้กระทำผิดซ้ำ ซึ่งควรแยกบุคคลประเภทนี้ออกจากสังคม แต่ในประเทศไทย ผู้ต้องขังที่อยู่ในเรือนจำมีด้วยกันหลายประเภท ทั้งผู้ต้องหาหรือจำเลยที่รอการพิพากษาซึ่งยังไม่ขึ้นกับโทษเด็ดขาด หรือถูกกักขังเพราะไม่มีเงินประกันตัว จึงจำเป็นที่จะต้องมีการแก้ไขกฎหมายโดยการเพิ่มมาตรการทางเลือกเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้พิพากษาได้ปรับใช้ในการพิจารณาคดี

2. ผู้เขียนมีความเห็นว่าควรนำเทคโนโลยีสมาร์ตโฟน โดยให้ผู้ต้องขังติดต่อกับบุคคลภายนอกได้ เช่น การอนุญาตให้ผู้ต้องขังติดต่อครอบครัวผ่านทางโทรศัพท์โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ใช้ระบบสื่อสารกับครอบครัวผ่านทางวิดีโอคอล (video call) ซึ่งจะต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาล ซึ่งการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับประเภทคดีที่มีโทษความผิดร้ายแรงนั้นมีความเหมาะสมแล้วเพราะอุปกรณ์ดังกล่าวมีเพื่อควบคุมและติดตามตัวเท่านั้น สำหรับประเทศไทย กรมราชทัณฑ์กำหนดมาตรการการเฝ้าระวังการแพร่ระบาดไวรัสโคโรนา 2019 ในเรือนจำผ่านการงดเยี่ยมญาติในพื้นที่และได้นำเทคโนโลยีการเยี่ยมญาติผ่านหน้าจอมือถือโดยใช้แอปพลิเคชันไลน์ (line visit) โดยเจ้าหน้าที่จะจัดคิว และแจ้งวัน เวลา นัดหมายให้วิดีโอคอล ผ่านแอปพลิเคชันไลน์ เพื่อเยี่ยม

ผู้ต้องขัง โดยให้เยี่ยมได้ครั้งละไม่เกิน 10 นาที ทั้งนี้ให้สิทธิผู้ต้องขังเดือนละ 1 ครั้ง ยกเว้นในรายที่เป็นผู้ต้องขังห้ามเยี่ยม เพราะทำผิดวินัย²³

4. มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดในเรือนจำของประเทศไทย

ประเทศไทยมีนักโทษจำนวนมาก มีสาเหตุจากการใช้โทษจำคุกเป็นหลัก จากสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ จำนวน 375,148 คน²⁴ สัปดาห์วันที่ 1 พฤษภาคม 2563 ขณะที่เรือนจำที่สามารถรับรองผู้ต้องขังได้ 254,302 คน²⁵ ซึ่งเกินกำลังเจ้าหน้าที่ในการที่จะต้องดูแลผู้ต้องขัง และพอมีปัญหาโรคโควิด-19 ซึ่งเกิดการติดเชื้อโดยมาจากการเบียดเสียดแออัดจนเกินไป จนต้องมีระยะห่างทางสังคม แต่ในเรือนจำไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ จึงทำให้หลายประเทศใช้มาตรการต่างๆ เพื่อลดจำนวนผู้ต้องขัง ซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้เร่งการพักการลงโทษ และการลดวันต้องโทษผู้ต้องขังที่ผ่านเกณฑ์ เพื่อลดความแออัดในเรือนจำ โดยพักการลงโทษผู้ต้องขังได้จำนวนมากถึง 8,000 คน ซึ่งมากกว่าในช่วงเวลาปกติเป็น 2 เท่า²⁶

กรมราชทัณฑ์ได้วางมาตรการการเยี่ยมญาติใหม่ที่เรียกว่าเป็นวิถีชีวิตใหม่ (new normal) เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ไว้ดังนี้²⁷

1. ผู้เข้าเยี่ยมจะต้องลงทะเบียนล่วงหน้ากับทางเรือนจำที่ผู้ต้องขังถูกควบคุมตัวอยู่ก่อนเข้าเยี่ยม เพื่อลดความหนาแน่นในการรอเยี่ยม
2. เรือนจำจะมีการจัดช่องเยี่ยมญาติและพื้นที่นั่งรอให้มีระยะห่าง 1.5-2 เมตร
3. ญาติที่มาเยี่ยมต้องสวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลา หากไม่มีจะไม่อนุญาตให้เยี่ยมโดยเด็ดขาด
4. ญาติที่มีอุณหภูมิ สูงกว่า 37.5 องศา จะไม่อนุญาตให้เยี่ยมโดยเด็ดขาด
5. เจ้าหน้าที่ทุกคนจะสวม face shield ไว้ตลอดเวลาและให้เรือนจำจัดที่รับฝากสิ่งของและแอลกอฮอล์เจลไว้ให้บริการอย่างเหมาะสม และทุกครั้งเสร็จสิ้นการเยี่ยมจะต้องมีเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดสถานที่เยี่ยมและจุดรับฝากสิ่งของก่อนที่จะมีการให้เยี่ยมในรอบต่อไป

5. บทสรุป

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา กระบวนการยุติธรรมไทยได้มีการปฏิรูปและพัฒนาในด้านต่างๆ เช่นการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ มีการแก้ไขกฎหมาย และลดการนำผู้ต้องขังที่ไม่จำเป็นเข้าเรือนจำโดยใช้มาตรการทางเลือกอื่นมากขึ้น และจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่เกิดขึ้นไปทั่วโลก ผลจากการปิดประเทศ การงดเยี่ยมผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังเกิดความเครียดและวิตกกังวลเกี่ยวกับการแพร่ระบาด ประกอบกับสาเหตุหลักคือความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ ระบบสาธารณสุขไม่เพียงพอ แม้ว่าทางราชทัณฑ์ในหลายๆประเทศจะมีมาตรการต่างๆในการป้องกันอย่างดีที่สุดแล้ว แต่ก็ยังมีเหตุการณ์จลาจลตามข่าวต่างๆ ปรากฏให้เห็นรวมถึงประเทศไทยด้วย ทำให้สังคมไทยต้องหันมามองว่ากระบวนการยุติธรรมไทยดีเพียงพอแล้วหรือไม่ และนโยบายการลงโทษทางอาญาจำเป็นต้องปฏิรูปอีกหรือไม่ ดังนั้น จากสถานการณ์การแพร่ระบาดนี้แม้จะยังคงอยู่และไม่รู้ว่าจะคลี่คลายหรือหมดไปเมื่อไหร่

²³ ไทยพีบีเอส. “ยธ.ให้เยี่ยมผู้ต้องขังผ่านระบบไลน์ ป้องกัน COVID-19,” ไทยพีบีเอส, สืบค้นเมื่อ 14 ตุลาคม 2563, <https://news.thaipbs.or.th/content/292029>.

²⁴ กรมราชทัณฑ์. “รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สัปดาห์ ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2563,” กรมราชทัณฑ์, สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2563, http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_result.php?date=2020-05-01&report=.

²⁵ สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, “รายงานสถานการณ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในเรือนจำ ณ วันที่ 31 มีนาคม 2563,” สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, สืบค้นเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2563, <https://www.tijthailand.org/public/files/highlight/Covid%20Report/TU-Covid19%20in%20prison.pdf>.

²⁶ ไทยพีบีเอส, “กรมราชทัณฑ์ พักโทษ 8,000 ผู้ต้องขังลดแออัดเสี่ยง COVID-19,” ไทยพีบีเอส, สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2563, <https://news.thaipbs.or.th/content/291108>.

²⁷ ไทยรัฐออนไลน์, “กรมราชทัณฑ์ เตรียมเปิดให้เยี่ยมผู้ต้องขัง วางมาตรการเข้มป้องกันโควิด 5 ข้อ,” ไทยรัฐออนไลน์, สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2563, <https://www.thairath.co.th/news/local/1850056>.

ได้สอนให้หน่วยงานกระบวนการยุติธรรมรู้จักการยืดหยุ่นและปรับตัวที่รวดเร็ว จึงถึงเวลาที่ต้องมีการแก้ไขกฎหมายและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมต้องร่วมมือกันโดยนำเทคโนโลยีและมาตรการทางเลือกมาใช้ให้มากขึ้นเพื่อลดความแออัดในเรือนจำ

6. ข้อเสนอแนะ

ก่อนเกิดสถานการณ์โรคโควิด-19 การใช้สมาร์ทโฟน (smartphone) ในเรือนจำไม่เคยเกิดขึ้น แต่เมื่อเกิดการแพร่ระบาดแล้วหลายประเทศได้ลดความเข้มงวดลง และนำเทคโนโลยีมาช่วยมากขึ้น เช่น ในประเทศไทย เรือนจำจังหวัดสงขลา ผ่อนคลายมาตรการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 โดยขอความร่วมมือประชาชนช่วยกันปฏิบัติตามขั้นตอนที่ทางเรือนจำกำหนดอย่างเคร่งครัด โดยให้ญาติที่ลงทะเบียนเยี่ยมผู้ต้องขัง ต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในรายชื่อที่ได้ขึ้นบัญชีไว้ตามระเบียบการเยี่ยม โดยจองเยี่ยมผ่านแอปพลิเคชันไลน์ (Application LINE) และต้องแสดงหลักฐานการตอบรับการเยี่ยมจากเรือนจำที่ส่งให้ทางโทรศัพท์มือถือ สมาร์ทโฟน (smartphone) พร้อมด้วยหลักฐานบัตรประจำตัวประชาชน หรือหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้องต่อเจ้าหน้าที่ในวันที่มาแสดงตนขอรับการเยี่ยม²⁸ ซึ่งผู้เขียนเห็นควรให้เริ่มมีการให้ใช้สมาร์ทโฟนในการเยี่ยมผู้ต้องขัง เพื่อช่วยลดความเครียดของผู้ต้องขัง ญาติและลดการจลาจลที่อาจเกิดขึ้นได้ในวันใดในหนึ่ง นอกจากนี้ ควรมีการปฏิรูปการลงโทษไปพร้อมกับการปฏิรูปคุมประพฤติ สองเรื่องนี้จำเป็นต้องทำไปด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของระพีพร ทิมะคุณ ศรีสมบัติตระกูล และนันท์พัช ไซยอักษรพงษ์ ที่มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่ารัฐควรใช้วิธีการคุมประพฤติแทนการลงโทษโดยคุมขังในเรือนจำระยะสั้น และต้องสนับสนุนให้มีการนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Monitoring: EM) หรือการใช้เทคโนโลยีอื่นๆเข้ามาช่วยปฏิบัติงาน²⁹ ดังนั้นรัฐต้องสนับสนุนงบประมาณ จัดหาซื้อเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ สำหรับแนวทางการลงโทษ ควรคำนึงถึงผู้ต้องขังที่รอการพิจารณาคดี ควรได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ บุคคลที่ทำความผิดคดีเล็กน้อยและผู้ที่ไม่มียังเงินจ่ายค่าปรับ โดยใช้มาตรการทางเลือก และชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นซึ่งจะเป็นประโยชน์กว่านำผู้ที่กระทำความผิดเข้าเรือนจำ การลงโทษจำคุกควรเป็นโทษสำหรับคนที่ประกอบอาชญากรรมร้ายแรง พฤติกรรมไม่เปลี่ยน ก็จะช่วยลดจำนวนผู้ต้องขังได้มากขึ้น

นอกจากนี้ ในอีกระยะไม่ไม่นาน ประเทศไทยจะผ่อนปรนมาตรการต่างๆ เพื่อคลายล็อกดาวน์ ซึ่งต่อไปเรือนจำจะไม่สามารถรับนักโทษได้อย่างไม่จำกัด แต่จะต้องส่งนักโทษผู้ที่กระทำผิดจริงเท่านั้น ผู้เขียนมีข้อเสนอว่า กระบวนการยุติธรรมต้องมีการปรับระบบยุติธรรมทางอาญา โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งสามารถทำได้โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย การกักตัวที่บ้านโดยใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และหากเป็นไปได้ควรมีเครื่องมือที่ใช้ในการจำคุกที่บ้านเพื่อเพิ่มทางเลือกของศาล โดยที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมจะต้องปรับใช้อย่างเหมาะสม เน้นการบริการสังคมโดยเพิ่มจำนวนชั่วโมงปฏิบัติงาน การแก้ไขกฎหมายต่างๆ หน่วยงานต่างๆ จะต้องมีการร่วมมือกัน และนโยบายที่ให้ทางเลือกแก่ผู้พิพากษามากเพียงพอเพื่อให้ผู้พิพากษามั่นใจได้จริงว่าการใช้มาตรการทางเลือกอื่นแก่ผู้กระทำผิดคดีไม่รุนแรง ผู้กระทำผิดคดีเล็กน้อยที่ไม่เป็นอันตรายต่อสังคม และกลุ่มเสี่ยงต่อการแพร่เชื้อ เช่น ผู้สูงอายุ หญิงตั้งครรภ์ เช่น ควบคุมที่บ้านได้จริง มีระบบติดตามโดยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ได้ ทั้งนี้ต้องได้รับความไว้วางใจจากสังคมด้วย

บรรณานุกรม

กรมราชทัณฑ์. “รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ.”, http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_result.php?date=2020-05-01&report= (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2563).

กระทรวงยุติธรรม, “ราชทัณฑ์รายงานสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในเรือนจำ” ประจำวันที่ 20 เมษายน 2563, <https://www.moj.go.th/view/43275>. (สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2563).

จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย, *ระบบยุติธรรมและยุติธรรมทางเลือก: แนวการวิเคราะห์เชิงสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

²⁸ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา, “เรือนจำจังหวัดสงขลา ผ่อนคลายมาตรการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 เตรียมเปิดให้บริการญาติเยี่ยมได้ในวันที่ 10 มิถุนายน พร้อมขอความร่วมมือญาติผู้ต้องขังปฏิบัติตามขั้นตอนที่ทางเรือนจำกำหนดอย่างเคร่งครัด,” สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, สืบค้นเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2563, http://122.155.92.12/centerweb/News/NewsDetail?NT01_NewsID=TCATG200605191550830

²⁹ ระพีพร ทิมะคุณ ศรีสมบัติตระกูล และนันท์พัช ไซยอักษรพงษ์, “กลไกการควบคุมพฤติกรรมและการสนับสนุนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยของผู้คุม ความประพฤติกับการนำไปปฏิบัติเพื่อยกระดับสัมฤทธิ์ผลของการคุมประพฤติ,” *วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 6 ฉ.2 (2561): 76.

การประชุมวิชาการนิติสังคมศาสตร์ระดับชาติ หัวข้อ “จินตนาการใหม่ ภูมิทัศน์นิติศาสตร์ไทย”

ไทยพีบีเอส. “กรมราชทัณฑ์ พักโทษ 8,000 ผู้ต้องขังลดแออัดเสี่ยง COVID-19.”, <https://news.thaipbs.or.th/content/291108>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2563).

ไทยพีบีเอส. “ยธ.ให้เยี่ยมผู้ต้องขังผ่านระบบไลน์ ป้องกัน COVID-19.”, <https://news.thaipbs.or.th/content/292029>. (สืบค้นเมื่อ 14 ตุลาคม 2563).

ไทยรัฐออนไลน์. “กรมราชทัณฑ์ เตรียมเปิดให้เยี่ยมผู้ต้องขัง วางมาตรการเข้มป้องกันโควิด 5 ข้อ.”, <https://www.thairath.co.th/news/local/1850056>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2563).

ไทยรัฐออนไลน์. “พิษโควิดทำนักโทษเรือนจำปรูลูกอ็อกจอลาจล ตาย 9 ศพ.”, <https://www.thairath.co.th/news/foreign/1832803>. (สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2563).

แนวหน้า. “เกิดจลาจลในคุกเวเนซุเอลา นักโทษตายเกลื่อน.”, <https://www.naewna.com/inter/490461>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2563).

บีบีซีนิวส์. “ไวรัสโคโรนา: อธิบดีกรมราชทัณฑ์มั่นใจเรือนจำทั่วประเทศจะปลอดภัยจากโควิด-19.”, <https://www.bbc.com/thai/thailand-52094371>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2563).

ผู้จัดการออนไลน์. “เวียตนามปรับรับเรือสำราญ 2 ลำเทียบท่าวันนี้มีผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาบนเรือ.”, <https://sondhitak.com/2020/02/15/1783>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2563).

ระพีพร หิมะคุณ ศรีสมบัติตระกูล และ นันทพรพิช ไซยอัครพงษ์. “กลไกการควบคุมพฤติกรรมและการสนับสนุนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยของผู้ถูกคุมความประพฤติกับการนำไปปฏิบัติเพื่อยกระดับสัมฤทธิ์ผลของการคุมประพฤติ.” *วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 6 ฉ.2 (2561): 76.

วอยซ์ออนไลน์. “จลาจลในเรือนจำ ปรากฏการณ์ร่วมทั่วโลกช่วง โควิด-19 เป็นเพราะอะไร?” <http://www.voicetv.com.th/read/ynpwc0dd>. (สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2563).

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย. “รายงานสถานการณ์และข้อเสนอแนะข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในเรือนจำ.”, <https://knowledge.tijthailand.org/publication>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2563).

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา. “เรือนจำจังหวัดสงขลา ผ่อนคลายมาตรการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 เตรียมเปิดให้บริการญาติเยี่ยมได้ในวันที่ 10 มิถุนายน พร้อมขอความร่วมมือญาติผู้ต้องขังปฏิบัติตามขั้นตอนที่ทางเรือนจำกำหนดอย่างเคร่งครัด.”, http://122.155.92.12/centerweb/News/NewsDetail?NT01_NewsID=TCATG200605191550830. (สืบค้นเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2563).

อัจฉริยา ชุตินันท์. *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยฯ, 2557.

Centre for Crime and Justice Studies. “Covid-19 and European prison population changes.”, <https://www.crimeandjustice.org.uk/news/2020-05-01/covid-19-and-european-prison-population-changes>. (accessed May 20, 2020).

iLaw. “อังกฤษและเวลส์ปล่อยนักโทษกว่า 4,000 คนหนีโควิด.”, <https://law.or.th/node/5596>. (สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2563).

Prison Insider. “Spain: first coronavirus death in Madrid prison in and 38 correctional officers test positive for coronavirus.”, <https://www.prison-insider.com/en/espagne-first-coronavirus-death-in-madrid-prison-in-and-38-correctional-officers-test-positive-for-coronavirus>. (accessed March 31, 2020).

The Guardian. “Man, 84, becomes first UK prisoner to die with coronavirus.”, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/26/first-prisoner-in-uk-dies-from-coronavirus>. (accessed March 31, 2020).

World Health Organization Thailand. “โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) รายงานสถานการณ์โดยองค์การอนามัยโลก (WHO) ประเทศไทย – 12 มี.ค. 2563.”, https://www.who.int/docs/default-source/searo/thailand/2020-03-12-tha-sitre-19-covid19-pb-th.pdf?sfvrsn=1e179bd4_2. (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563).